

TÓTH JUDIT

SZTE Alkotmányjogi Tanszék

E-mail: alkotmányjog@juris.u-szeged.hu

The Horns of Moses in Legislation. The article examines the issue of competent, responsible and credible translations, primarily in international treaties and related lawmaking that will be published in Hungarian law. By clarifying the relationship between international law and domestic law, the author examines the varied international texts of authentic international treaties, the variants that can be found in the text of about two thousand international legally binding documents published and transformed in different domestic legal sources. There are several examples of parliamentary debates in which incorrect or barely correct translation is based on legal harmonisation, the applicability of the commitments in Hungary, also learned from the translation mistakes of the Bible.

Keywords: authentic translation, international treaty, legislation, parliamentary debate

1. A nemzetközi szerződések a hazai jogban

Az államok, kormányok közötti közjogi tartalmú megállapodások létrehozásának és alkalmazásának főbb szabályait a szerződések joga tartalmazza, amelynek kiemelkedő dokumentuma a bécsi szerződés (1969).¹ Eszerint bizonyos fogalmakat egységesen kell értelmezni és alkalmazni a nemzetközi érintkezésben, ám az államok belső jogában az eltérő szóhasználat megmaradhat, amennyiben a szavaknak ott már más értelmet tulajdonít például az alkotmányjog vagy a közigazgatási jog. (2. cikk) Ez az autonómia azonban nem ronthatja le azt a fő szabályt, hogy a vállalt nemzetközi kötelezettséget, szerződésben foglaltakat ne teljesítse az állam, hiába mond mást a belső joga (szűk kivételt jelenthet a másik fél számára is nyilvánvaló jogsértés, ha alapvető fontosságú nemzeti szabályról van szó a 27. és a 46. cikk alapján). Ezért a tisztességes és jóhiszemű nemzetközi érintkezés is megköveteli, nem csak az alkotmányos regula, a belső jog és a nemzetközi jog összhangját. Ugyanez az elv vezérli a nemzetközi szerződések értelmezését, mégpedig „kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével”, e körbe vonva a preambulomot és a mellékletekben található szövegeket is, továbbá a felek között korábban megküldött előkészítő iratokat, az értelmezésre vonatkozóan utólag kötött megállapodásokat, akár hallgatólagosan követett gyakorlatot, sőt a nemzetközi viták konszenzusos, békés rendezésére vonatkozó jogelve-

1 1987. évi 12. törvényerejű rendelet hirdette ki a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződést.

ket. Csak akkor lehet valamely kifejezésnek különleges értelmet adni, ha megállapítható, hogy a részes feleknek kifejezetten ez volt a szándékuk. (31. cikk) Ehhez képest lehet kiegészítő céllal egyéb forrásokat felhasználni azért, hogy a szerződéses lényeg és szándék egyértelművé váljon, kizárva a képtelen, az észszerűtlen, a homályos és a többértelmű meghatározásokat. (32. cikk) Arra épül, hogy a szerződés szövegét hitelesen, két vagy több nyelven kell elkészíteni, mert vita esetén bármelyik alkalmas arra, hogy a kifejezések tartalmát megállapítsák, bár megegyezhetnek abban is, hogy tartalmi eltérés esetén melyik szöveg lesz az irányadó. Ilyen megállapodás nélkül a fő szabályt kell követni: a szerződés kifejezéseit mindegyik hiteles szövegben azonos értelműnek kell vélelmezni. Persze ez a vélelem megdönthető, mert ha a hiteles szöveg összehasonlítása során olyan értelemkülönbségek derülnek ki, amelyek a már említett értelmezési módszerek segítségével sem orvosolhatók, akkor „azt az értelmet kell – a szerződés tárgyát és célját figyelembe véve – elfogadni, amely a szövegek közti ellentéteket a legjobban összeegyezteti” – fogalmaz a kihirdetett magyar nyelvű szöveg. (A 33. cikkben a hiteles angol nyelvű változatában: „*the meaning which best reconciles the texts*”.²⁾

Röviden ez a jogalapja (dualista jogrendszerünkben) annak, hogy a szavakba öntött tárgyalási iratok és aláírandó, majd megkötött szerződések megfogalmazása minden használt nyelven miért igényel nagy körültekintést. Erre tekintettel külön szabályozták a kijavítást. Ha a szerződés szövegének hitelesítése után az aláíró/szerződő államok egyetértenek abban, hogy ha a szöveg tévedést tartalmaz, a tévedést – amennyiben az államok egyéb javítási mód mellett nem döntenek – úgy kell kijavítani, hogy a javítást kellően felhatalmazott képviselőkkel parafáltatják, a kicserélendő okmányokon a javítást feltüntetik, elkészítik az egész szerződés javított szövegét ugyanazzal az eljárással, mint az eredeti szöveg esetében. Utólag észlelt hiba esetén a letéteményes közli az aláíró/szerződő államokkal a tévedést, továbbá az annak kijavítására vonatkozó javaslatot, meghatározva a megfelelő határidőt, amelyen belül kifogás támasztható a javasolt javítással szemben. Ha a határidő leteltével nem emeltek kifogást, a letéteményes végrehajtja és parafálja a javítást a szövegben, jegyzőkönyvet vesz fel a szöveg helyesbítéséről, és másolatot küld a szerződésben részes feleknek és azoknak az államoknak, amelyek jogosultak a szerződésben részes féllé válni. Ha kifogást emeltek, a letéteményes közli a kifogást az aláíró/szerződő államokkal. Ugyanez a teendő, ha a szöveget két vagy több nyelven hitelesítették, és az összhang olyan mértékben hiányzik, hogy az aláíró/szerződő államok megállapodtak a kijavításban. A kijavított szöveg *ab initio* helyettesíti a hibás szöveget, hacsak az aláíró/szerződő államok másként nem határoznak. (9. cikk)

A belső jog erre építve meglehetősen kevés további támpontot ad, miként jöjjön létre a szavakba öntött kötelezettség hiteles, homályosságtól mentes tartalma, különösen

2 Vienna Convention on the law of treaties (with annex). Concluded at Vienna on 23 May 1969 Authentic texts: English, French, Chinese, Russian and Spanish. UN Treaties, No. 18232.

akkor, ha a hazai jog szóhasználata, intézményei nagyon különböznek a két- és többoldalú szabályokétól³.

- a.) Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját, elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. Ugyanakkor a dualizmust a szerződéses kötelezettségekre alkalmazva, a nemzetközi jog forrásai a hazai jogszabályokban kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.
- b.) Ha a szerződés hiteles szövege, illetve a szerződéshez fűzött fenntartások vagy nyilatkozatok hiteles szövege kizárólag idegen nyelvű, a kihirdető jogszabály azok szövegét egyrészt az egyik hiteles – lehetőség szerint angol – nyelven, másrészt pedig hivatalos magyar nyelvű fordításban tartalmazza. A külpolitikaiért felelős miniszter vezeti a Magyarország nemzetközi szerződéseit tartalmazó nyilvántartást, ideértve az egyes nemzetközi szerződésekhez fűzött, Magyarország vonatkozásában joghatást kifejtő fenntartások, kifogások és nyilatkozatok szövegét, valamint ezek megtételének és visszavonásának időpontját. A törvény szerint ezt a külügyminisztériumi honlapon kellene megtalálnunk, de csak kormányhonlap van, így nem is találjuk sehol.
- c.) A nemzetközi szerződést kihirdető jogszabály tervezetének a címe tartalmazza a nemzetközi szerződés teljes megjelölését és a „kihirdetéséről” kifejezést.

2. A gyakorlatról

A kihirdetéssel belsővé vált, hatályban lévő nemzetközi szerződések száma mintegy kétezer, amelynek 41 százaléka törvényként, 14 százaléka törvényerejű rendeletként, 7 százaléka minisztertanácsi rendeletként és 38 százaléka kormányrendeletként került bele az alkalmazandó hazai jogba. Azt, hogy mikor melyikbe, döntően a jogalkotási hatáskörök belső megosztása magyarázza, nem a dokumentum címe vagy a szerződő/aláíró fél nevében eljárók köre.

Milyen megoldásokat választottak?

- a.) közlik a szerződés magyar nyelvű szövegét, máshol hiteles magyar nyelvű szövegét; és megállapítják, hogy a magyar mellett a másik szerződő fél nyelvén készült szöveg is egyaránt hiteles, de azt nem feltétlenül hirdetik ki;
- b.) csak mindkét fél számára idegen nyelven készült a szerződés (pl. angol nyelven), és a kihirdető jogszabályban a megállapodásnak, szerződésnek a „*hivatalos magyar nyelvű fordítása*” szerepel;⁴

3 Alaptörvény, Q cikk, 2005. évi L. törvény a nemzetközi szerződéskötési eljárásról, 10.§, 14.§, 61/2009. (XII. 14.) IRM-rendelet a jogszabályszerkesztésről, 26.§.

4 Például: 1988. évi 24. törvényerejű rendelet a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához kapcsolódó, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által New Yorkban 1966. december 16-án elfogadott fakultatív jegyzőkönyv kihirdetéséről.

- c.) akad példa az egyik szerződő fél nyelve helyett egy idegen nyelv használatára, így egyszerre van hiteles magyar szöveg és hiteles idegen nyelvű szöveg, esetleg annak vitákat eldöntő súlyt adva⁵;
- d.) kimondják, hogy a megállapodás idegen (pl. horvát⁶) nyelvű szövege a többi nyelvi változatra vonatkozóakkal megegyező feltételek mellett hiteles;
- e.) rögzítik, hogy több idegen (pl. angol, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, görög, holland, horvát, lengyel, lett, litván, magyar, német, olasz, portugál, román, spanyol, svéd, szlovák, szlovén, grúz) nyelven készült szöveg mindegyike egyaránt hiteles; itt jegyzem meg, hogy ezt a formulát az arab, a kínai vagy a máltai nyelvre is ugyanúgy alkalmazzák, mintha az egyetlen hivatalos nyelvet és sztenderd változatot foglalna magában;
- f.) többször előfordul, hogy a zárórészben így fogalmaznak: készült „*a Felek valamennyi hivatalos nyelvén; a szövegek mindegyike egyaránt hiteles*”;
- g.) kijelölhetnek viták esetén autentikus nyelvi változatot, például: a szerződés készült magyar, kazak és orosz nyelven, mindegyik szöveg egyaránt hiteles, a jelen egyezmény rendelkezéseinek értelmezésével kapcsolatos nézeteltérések esetén az orosz nyelvű szöveg az irányadó.⁷ Vagy kicsit más megfogalmazásban: a magyar, kínai és angol nyelven készült megállapodás „*mindhárom szöveg egyaránt hiteles. Bármilyen eltérés esetén az angol szöveg az irányadó*”.⁸
- h.) a jogtárakban nem közlik a szerződés szövegét, csak a hivatalos lapban, így aki ahhoz nem fér hozzá, nehéz helyzetbe kerül;
- i.) a szerződés (jegyzőkönyv, memorandum) szövegét a kihirdető jogszabály mellékletében közlik.⁹

Változatos tehát a nemzetközi kötelezettségvállalás nyelvválasztásának és hiteles szövegének formája, nem is szólva a megbízható értelmezést segítő fordításról. Ennek buktatóiról néhány esetet felelevenítünk az Országgyűlési Naplóból.

5 Például 121/2018. (VII. 10.) Korm. rendelet Magyarország kormánya és a Tádzsik Köztársaság kormánya közötti oktatási, tudományos és kulturális együttműködésről szóló egyezmény kihirdetéséről.

6 Például 2018. évi VII. törvény az egyrészt az Európai Unió és tagállamai, másrészt Grúzia között a közös légtér létrehozásáról szóló megállapodásnak a Horvát Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozása figyelembevétele céljából történő módosításáról szóló jegyzőkönyv kihirdetéséről.

7 Például 2018. évi XXIV. törvény a Magyar Köztársaság kormánya és a Kazak Köztársaság kormánya között a diplomata- és szolgálati útlevéllel rendelkező állampolgáraink kölcsönös vízummentességéről szóló megállapodás, valamint az annak módosításáról szóló, Budapesten 2018. február 28-án aláírt jegyzőkönyv kihirdetéséről.

8 Például 2018. évi X. törvény a Magyarország kormánya és a Kínai Népköztársaság kormánya között a diplomáciai célú ingatlanok vásárlásáról szóló egyetértési megállapodás kihirdetéséről.

9 Például 2018. évi XV. törvény az egyrészt az Európai Közösségek és azok tagállamai, másrészt az Egyiptomi Arab Köztársaság közötti társulást létrehozó euro-mediterrán megállapodás, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről.

3. Törvényhozási és parlamenti viták

A választott népképviselőt több funkciója közül az első a jogalkotásra, a második a végrehajtó hatalom ellenőrzésére, a közhatalmi hatáskörök megóvására összpontosít a parlamentáris rendszerben. A felszólalások, módosító indítványok és kérdések közt böngészve több példa akad arra, hogy a nemzetközi szerződések hibás szövegezése, rossz fordítása okoz galibát.

Egy évszázaddal korábban a szerződésnek „*egész szövege, és pedig úgy az eredeti francia szöveg, mint annak hivatalos magyar fordítása*” került napirendre.¹⁰ A modernebb megfogalmazás és persze a nemzetközi együttműködéshez való felzárkózás 1990-től sürgette, hogy új szerződéskötési törvény készüljön. Csak 2005-ben jutott el oda törvényhozó, hogy a témát napirendjére tűzte.

A javaslat vitájában mindenki egyetértett abban, hogy az 1982. évi 27. törvényerejű rendelet idejétmúlt rendelkezéseket tartalmaz, indokolt egy korszerű, mind az alkotmány 1989-es módosítására, mind a nemzetközi kötelezettségeinkre tekintettel lévő új törvény megalkotása. A kormány ennek megalkotását eredetileg a szerződéskötési hatáskörökre vonatkozó alkotmányi szabályok módosításával párhuzamosan képzelte el. Ám a négypartii egyeztetéseken világossá vált, hogy ebben a kérdésben nagyon távol áll egymástól a kormánypártok és a legnagyobb ellenzéki párt álláspontja. Időközben az Alkotmánybíróság 7/2005. számú határozatában felszólította az Országgyűlést, hogy az alkotmány és a nemzetközi szerződésekről szóló törvényerejű rendelet közötti ellentétet év végéig szüntesse meg. Az alkotmánymódosításhoz szükséges egyetértés hiányából, valamint az Alkotmánybíróság határozatából az következik, hogy a hatályos alkotmányi keretek között kell megalkotni az új jogszabályt. Alkotmányos követelmény, hogy a szerződés nemzetközi jogi hatálybalépése és a kihirdető jogszabály hatálybalépése egybeesék. „*A célunk egyértelmű: az alkotmány és a bécsi szerződés keretei között olyan eljárásrendet szeretnénk alkotni, amely biztosítja, hogy kellő előkészítés mellett megfelelő garanciákkal, de az eljárás felesleges bonyolítása nélkül köthessen nemzetközi szerződéseket a Magyar Köztársaság. E cél eléréséhez kérem a tisztelt Országgyűlés támogatását.*”¹¹

Ezen kompromisszumokkal teli megoldás előtt és után is maradt azonban bőven ok a vitára.

„*Tisztelt Ház! Az 1996. szeptember 16-án Temesvárott aláírt magyar–román szerződéssel kapcsolatban a Néppárt tartalmi kifogásait miniszter úr, a kormány, államtitkár úr jól ismeri. Ebből a szerződésből látható módon a román kormány eddig jelentős politikai hasznot húzott. Feltételezem, hogy ugyanerre törekszik a magyar kormány is. És igyekszik minél kedvezőbb színben feltüntetni magát ezt az egyezményt. Ezt a célt azonban aligha szolgálja az a nyelvi hibákkal teli, hivatalos angol fordítás, amit a Külügyminisztérium bizonyára nem csupán a külügyi bizottság tagjai számára küldött meg, hanem feltételezésem szerint*

¹⁰ Országgyűlési Napló, 1912. január 19. (221.).

¹¹ Petrétei József miniszter, 2005. április 19., Országgyűlési Napló.

széles körben terjeszti külföldön. Engem is meglepett, amikor föl hívták erre a figyelmemet, hogy ez a fordítás milyen gazdag a hibákban. Ez csak egy illusztráció az első oldalról, de az utolsó oldalig tele van piros jelzéssel, habár én ezt nem vállaltam, hogy hivatalos lektorként átnézzem. Ezek alapján kérdezem, hogy a minisztérium nem vette észre a fordítás szembeötölő nyelvi hibáit? A kormány milyen intézkedéseket tervez, hogy a jövőben az ilyen súlyos szakmai hibákat elkerüljék?”¹²

Az államtitkár megköszönte a jelzést, elkérte a kijavított példányt, miközben jelezte: „Mi természetesen nem vettük észre, hiszen ha észrevettük volna, nem adjuk ki a kezünkből. Több anyanyelvű lektor dolgozott ezen a munkán, az ő munkájukban bízunk meg. [...] A célunk az volt, hogy pontos és világos fordításban adjuk közzé az alapszerződést. Itt azért megjegyezném, hogy különbséget kell tennünk a nyelvhelyességi és grammatikai hibák között – ha ilyen van, az mindenképpen nagyon sajnálatos, és ebben teljesen egyetértek Jeszenszky képviselő úrral –; és más kérdés a stiláris fordulatok megítélése, minden egyes fordító más-más fordulatokra esküszik, más-más kedvenc megoldása van, ezeket a kérdéseket nagyon nehéz eldönteni. Mindenesetre most köszönjük, hogy ön átadta a kijavított példányt, az ön által észrevételezett példányt át fogjuk nézetni ugyancsak anyanyelvi lektorokkal, és hogyha valóban szükséges egy új változat elkészítése és eljuttatása, akkor ezt fogjuk tenni.”¹³

A hiányos fordítás és közzététel is sérti a jogállami követelményeket. Egyes nemzetközi szerződések kihirdetéséről rendelkező jogszabályok, valamint a büntető törvénykönyvről szóló törvény módosítása feletti vitában hangzott el: „Az alkotmánybírósági határozat 2005. május 31-ei hatállyal megsemmisítette a Btk.-ban meghatározott kábítószerez-fogalmat, így kikerül a törvényből a kábítószerez visszaélés bűncselekmény tárgyának meghatározása. Erre tekintettel a jelzett határidőig a Btk. 286/A. §-a szerinti értelmező rendelkezés helyébe új, a jogbiztonságot az alkotmánybírósági határozat rendelkezésének megfelelően biztosító értelmező rendelkezést kell illeszteni. Az Országgyűlés a kábítószerek és a pszichotróp anyagokat tartalmazó nemzetközi ENSZ-listák eredeti és mindenkor hatályos módosított szövegét azonban törvényben nem hirdette ki, és ezért alkotmányellenes mulasztást követett el, az Országgyűlésnek 2005. május 31-ei hatállyal a listákat törvényben ki kell hirdetni. Ám az alkotmánybírósági határozat szerint a jogbiztonságot veszélyezteti, hogy keverednek egymással a nemzetközi jogi kötelezettség, illetve a nemzeti jog alapján kábítószereznek, illetőleg pszichotróp anyagnak minősített szerek. Megoldást kell találni arra, hogy a nemzeti listás pszichotróp anyagokat is törvényben hirdesse ki az Országgyűlés. Az 1965. évi 4. törvényerejű rendeletbe, illetve az 1979. évi 25. törvényerejű rendeletbe egy-egy mellékletet illesztünk. A két törvényerejű rendelet az egyezménynek csak a magyar nyelvű fordítását hirdette ki, az angol nyelvű szöveget viszont nem. Az egyezménynek hivatalos magyar fordítását ismételtelen megállapítja, mivel az alkotmánybírósági határozat szerint a két törvényerejű rendelettel kihirdetett hivatalos magyar fordítás nem pontosan tartalmazza az egyezmények rendelkezéseit.”¹⁴

12 Jeszenszky Géza (MDF), 1996. október 29., Országgyűlési Napló.

13 Dr. Szent-Iványi István, 1996. október 29., Országgyűlési Napló.

14 Dr. Petrétai József miniszter, 2005. április 19., Országgyűlési Napló.

A végrehajtási szabályokat igénylő nemzetközi egyezmény rossz fordítása is megnehezíti a jogalkotási munkát, például az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezménye (1989) hazai alkalmazhatóságát. Vajon jól tette-e az egyezményt kihirdető törvény, hogy a „gyermek mindenekfelett álló érdeke” formát fogadta el a szövegben („the best interest of child”), és az került be az összes gyermekvédelmi jogszabályba?

„A jelenlegi törvényhozási szakaszban nekünk nincs módunk eltérni a hivatalos magyar fordítás szövegétől, amit az 1991. évi LXIV. törvény hirdetett ki. Nem gondolom, hogy az Országgyűlésnek fordítási kérdésekben kellene állást foglalnia, hanem a hivatalos magyar nyelvű változathoz kell egy törvényt alkotni. Amennyiben valami probléma van a fordítással, akkor nyilván lehet kezdeményezni az 1991. évi LXIV. törvénynek egy újabb változatát – bár ennek a jogtechnikáját nem nagyon tudom –, mégis úgy gondolom, hogy a jelenlegi törvény szövegezésénél nekünk a hivatalos magyar változathoz kell alkalmazkodnunk. [...] »a gyermek legjobb érdeke« egy eldöntendő, valaki által minősítendő kategória. Az, hogy »a gyermek mindenekfelett álló érdeke«, számomra sokkal pontosabban értelmezhető, mert azt mondja, hogy minden más érdek előtt kell a gyermek érdekét érvényesíteni. Egy fontossági sorrendet takar »a mindenekfelett álló« kifejezés, ami szerintem értelmezhető és alkalmazható a mindennapi gyakorlatban. »A gyermek legjobb érdeke« nehezen értelmezhető, és eldöntendő minősítés, amit én sokkal pontatlanabbnak éreznék.”¹⁵ Mire a válasz a másik képviselőtől: „Én tulajdonképpen javaslatot tettem. Ez egy intellektuális környezetszennyezés tipikus példája. Egy rossz fordítás, a »mindenekfelett álló« jogászok szerint sem értelmezhető egyértelműen. Nekem jó, de a mindenekfelett álló érdek azt is jelentheti, hogy történetesen bűncselekményt követek el a gyermek érdekében, mert nem eszik. Ez nem a legjobb érdeke a gyermeknek. Javaslatot tettem. Az, hogy ez rossz fordítás – meg is tettem a törvénymódosító javaslatomat –, attól még ezt pontosan be lehet adni, jóvá lehet hagyni. Általában csatlakozunk – gondolatában, tartalmában – az egyezményhez, nem szó szerint. Amit javasoltam, majd megvitatjuk. Ha másként dönt a parlament, akkor elfogadom.”¹⁶

A kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről szóló, Párizsban 2005-ben elfogadott UNESCO-egyezmény kihirdetéséről szóló törvényjavaslat vitájában kizárólag a címadó megfogalmazás magyar megfelelője állt a középpontban. Vajon a „promotion of the diversity of cultural expressions” mit akar üzeni?

„Benyújtottam egy módosító javaslatot, amelyet a külügyi bizottság egyharmados támogatásával továbbított a tisztelt Ház elé. Egy percre sem vonom kétségbe, hogy ez igen fontos szerződés, hiszen azt a területet próbálja rendezni, amelyik nem a gazdasági szférához tartozik, hanem azonosságunk a kultúrához kötődik. Tudom azt is, hogy nemzetközi szerződéshez nem lehet módosító javaslatot benyújtani, a problémám azonban a fordítással volt, és ezért a magyar kísérőszöveghez nyújtottam be módosítást arra való hivatkozással, hogy a magyar fordítás értelemzavaró. Ilyennel már találkoztunk más nemzetközi szerződések kapcsán is, akkor is megemlítettem a kifogásaimat. Ebben az esetben azonban úgy érzem, hogy a törvény

15 Csizmár Gábor (MSZP), 1997. február 11., Országgyűlési Napló.

16 Dr. Nádori László (SZDSZ), 1997. február 11., Országgyűlési Napló.

értelmezését teszi nehezzé vagy akár lehetetlenné, ha ebben a formában marad. [...] Értelmezavaró számunkra és sokak számára éppen a legfontosabb fogalom meghatározása, amit a cím is magában foglal, a »kulturális kifejezések« fogalom meghatározása. A kulturális azonosságot hordozó termékek, áruk, szolgáltatások védelméről van szó, hiszen az Európai Unió keretében az áruk szabad áramlása alapvető elv, viszont a kulturális területen nyilvánvalóan az egyik kulturális megjelenítés nem helyettesíthető egy másik kultúrával, ezért itt a szabad áramlás nem értelmezhető hagyományos módon. A módosító indítványomban ezért javasoltam a 'műalkotások' szót. Az Európai Unióba való illeszkedésünk utolsó lépéseként sem kellene feladnunk önazonosságunkat, vagyis elismerem, hogy nyilvánvalóan szinte elkerülhetetlen, hogy járjon bizonyos nyelvromlással a soknyelvűség.¹⁷ A kulturális sokszínűség ellen vagy mellett harcol-e a fordító, nemzeti önazonosságunkat védve? „Fontos ez a vita, azt is érinti, hogy az egyezmény szövegében és címében is szereplő »kulturális kifejezés« mit jelent, és hogyan kell ezt lefordítani magyarra, helyes-e az a fordítás, amelyet a szakértő kollégák, illetve az illetékes tárcák elkészítettek. Ebben a részletes vitában is megismerhettük azt a számos háttértényezőt, ami képviselő urat arra indította, hogy ebben a kérdésben egy látszólag nyelvtaninak, formainak tűnő módosító indítványt nyújtson be. A képviselő úr észrevételeit a kormány érdemben megvizsgálta, végeredményeként is arra jutottunk, hogy az eredeti fordítás a helyes, ez tükrözi az egyezmény eredeti szándékát, amelyet az egyezmény aláírói, köztük hazánk is képviselnek. Ezért kérem, hogy az Országgyűlés eredeti formájában fogadja el a beterjesztett határozattervezetet.”¹⁸

Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó adatok kezeléséről szóló törvényjavaslat általános vitájában került elő, hogy van-e gépi úton feldolgozott személyes adat, és van-e biztosítás az adatvédelemben, amire az előterjesztő mint nemzetközi kötelezettségre hivatkozik.¹⁹

„Ez az országgyűlési határozati javaslat az Európa Tanács adatvédelmi egyezményének a megerősítéséről szól. Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy rossz a fordítás. Tehát át kellene nézni még egyszer, lévén, hogy az egyezmény szövegéhez képviselők módosító indítványt nem nyújthatnak be, és a rossz fordítással valamit tenni kellene majd; szívesen jelzem, hogy hol vannak hibák. Úgy tűnik, az egyezmény szövege és a törvényjavaslat szövege között van bizonyos eltérés, és ezt célszerű lenne feloldani. Nem hiszem, hogy az összes eltérést most el tudnám mondani, de mondanék példát, hogy hol látok én gondot. Azt mondja az 5. §-a ennek az egyezménynek, hogy a személyes adatokra vonatkozó követelmények gépi feldolgozása során az adatok tárolási módjának olyannak kell lennie, amely az adatalany azonosítását csak a tárolás céljához szükséges ideig teszi lehetővé. Am ezt teljesítő szabály nincs a törvényjavaslatban, csak annyi, hogy az adatfelvételtől számított 30 évig vagy legalább 50 évig kell

17 Dr. Kelemen András (Fidesz), 2008. február 18., Országgyűlési Napló.

18 Arató Gergely államtitkár, 2008. február 18., Országgyűlési Napló.

19 1998. évi VI. törvény az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során Strasbourgban 1981. január 28. napján kelt egyezmény kihirdetéséről, majd ehhez kapcsolódó 1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről.

valamit megőrizni, de az időhatár nem a tárolás céljához kötődik. Aztán az egyezmény 6. §-a azt mondja, hogy nem lehet gépi úton feldolgozni a faji eredetre, politikai véleményre, vallásos vagy más meggyőződésre, valamint az egészségre, a szexuális életre vonatkozó személyes adatokat, kivéve, ha a hazai jog megfelelő biztosításokat nyújt. Itt szeretném megjegyezni, hogy ez például egészen biztosan hibás fordítás, mert a hazai jognak biztos, hogy nem biztosításokat kell nyújtani, hanem biztosítékokat, és egyébként itt gépi adatfeldolgozásról van szó.”²⁰

A jogharmonizáció is bőven adott alkalmat a kifejezések, fordítások minősége felletti vitára. Egy példa. „Csak az elmúlt fél év alatt számos olyan eset volt, amikor az európai uniós normákat akár pongyola fordítás, akár meg nem értés, akár más figyelmetlenségek miatt egyszerűen nem sikerült az eredeti cél szolgálatába állítani, és itt az ellenzéki javaslatokat rendre figyelmen kívül hagyta a kormány. Egyébként ugyanez történik jelen esetben is. Szeretnék utalni arra, hogy a kereskedelmi reklámtörvény EU-harmonizálása tekintetében fölhiúttuk a figyelmet arra, hogy fordítási hiba van abban az irányelvben, amit egyébként végül – tiltakozásunk ellenére – beleépített a magyar jogrendbe a kormány. Ugyanez igaz a munka törvénykönyvével kapcsolatos helyzetre, amikor szembementek egy uniós normatívával; ugyanez igaz a híres pelenkaügyre, ott is a jogharmonizációra való hivatkozással készült egy teljesen EU-ellenes és fals rendelkezés; aztán – ma még erről lesz szó – a hírközlési törvény esetében is gyakorlatilag lejárt, idejétmúlt direktívákhoz harmonizálják a magyar jogot.”²¹ Ugyanakkor éppen a helyes fordítás ad érvet a megfelelő jogharmonizációhoz. „A csatlakozási szerződés IV. fejezetében előforduló, megszüntetendő mezőgazdasági készleteket, a tagállamoknak a saját költségeikre kell megszüntetniük. A rendes, átvihető készlet fogalmát az egyes termékek tekintetében az egyes közös piacszervezés külön feltételei és céljai alapján kell meghatározni. Az angol nyelvű szöveg is ugyanezt mondja ki, tehát a fordítás helyes. Ezzel szemben az előttünk fekvő törvényjavaslat azt tartalmazza, hogy a készlettulajdonos költségeire történne meg ezeknek a készleteknek a kivonása a piacról. Ez nyilvánvalóan ellentétes a csatlakozási szerződésben foglaltakkal.”²²

Míg egy másik példa jelzi, hogy a gondolat és nem a szavak átvétele a fő feladat.

„A kormányprogram szerint valójában 2004 a számviteli sztenderdek megalkotásának az éve. Én még egyszer kérem önöket, hogy ezt a kis terjedelmű és most valóban jogharmonizációs anyagot, amely az én érzésem szerint néhol egyszerű angol fordítás, módosító indítványokkal ki kell egészíteni, hogy megfeleljenek a magyar nyelvhasználatnak és a magyar mérlegnek és beszámolórendszernek. Szüksége van rá azoknak a vállalkozásoknak, amelyek a tőke szabad mozgását tényleg már eddig is igénybe vették, és ezután is élni akarnak ezzel a lehetőséggel.”²³

A gazdasági átalakulásnak egyik kísérőjelensége, hogy a külföldi ügyfelekkel, aztán már mással sem készül magyar nyelvű szerződés, ahogy ezt egy kérdésben felvetették.

20 Dr. Kutrucz Katalin (MDNP), 1997. április 14., Országgyűlési Napló.

21 Dr. Szanyi Tibor (MSZP), 2001. május 9., Országgyűlési Napló.

22 Kékkői Zoltán József (Fidesz), 2004. március 22., Országgyűlési Napló.

23 Göndör István (MSZP), 2003. október 13., Országgyűlési Napló.

„A magyar nemzetnek – és tudatosan használom azt a szót, hogy magyar nemzet – két olyan tulajdona van, amelyből mindenki szabadon meríthet, és amit mindenki szabadon gazdagíthat: a történelme és az anyanyelve. Úgy látszik, a kormány nem a legjobban vigyáz erre a két kincsre. Az ÁSZ jelentéséből idéznék: »A privatizációs tranzakciók nagy hányadában sokszorosan és régóta visszatér az a gyakorlat, hogy a döntést igénylő kérdéseket tartalmazó dokumentumok kizárólag angol nyelven készülnek, noha elnöki utasítás szerint hiteles magyar nyelvű fordítást kellene mellékelni hozzájuk.« Gyakran a szerződések is kifogásolhatók, mert a szerződések nyelvezete a szakértő szerint pályafutásának egyik legbonyolultabb szerkesztési és retorikai megoldásaival terheli az olvasót az angol eredetiben is. A legjobb erőfeszítések sem teszik lehetővé hivatalos fordítás és szövegváltozat készítését.”²⁴ Az államtitkár intézkedéseket ígért a helyzet orvoslására.

A nemzetközi szervezetek és belső egységeik elnevezése is vitatott időnként. Például az Európa Tanács parlamenti közgyűlése (parliamentary assembly) miért nem tanácskozó közgyűlés, ahogy több országban is ilyen a használata ennek a szónak? – kérdezte még 1990-ben egy képviselő.²⁵ A tolmácsolás, fordítás nivója és ára szorosan összekapcsolódhat annak függvényében, ki férhet hozzá az állami megrendeléshez, másfelől, hogy ki készíthet hivatalos, hiteles fordítást, egyáltalán szaknyelvi fordításokat.

„Tisztelt Miniszter Úr! A Miniszterelnöki Hivatal két részletben, az elmúlt év decemberében és ez év márciusában nem nyilvános közbeszerzési eljárásban összesen 100 millió forintos megbízáshoz juttatta Bereczky Tamásnak, Medgyessy Péter miniszterelnök tolmácsának családi vállalkozását. A decemberi közbeszerzési tájékoztató szerint a miniszterelnöki tolmács szoros küzdelemben jutott 29 millió forinthez, ahogy a Közbeszerzési Értesítő írja – idézem –: A beérkezett ajánlatok száma egy. [...] Ebben az egyszemélyes tolmácsversenyben miért csak annak a fordítói egyesületnek a tagjai vehettek részt, amelyhez a miniszterelnöki tolmács tartozik? Várom válaszát.”²⁶

A Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter szerint „akiről beszél, ez az úr nem Medgyessy Péter tolmácsa, egy kitűnő szakember, aki az elmúlt tizenhárom évben dolgozott Antall Józseffel, Horn Gyulával, Torgyán Józsefnek is dolgozott, és ma gyakran fordít a köztársasági elnök úrnak és a miniszterelnök úrnak is. [...] Az elmúlt évi pályázatra négy ajánlattevőnek küldtek ki ajánlatkérést, ebből egy élt az ajánlattétellel; hárman, köztük a megelőző évi győztes, aki a MeH-pályázatokon nyert, nem élt ezzel a lehetőséggel, aki pedig végrehajtotta magas színvonalon ezt a feladatot, az érvényes ajánlatot tett megelőzően; hasonlóképpen a mostani meghívásos pályázaton, ahol is négy felkért ajánlattevő volt a rövid határidőre tekintettel (uniós nemzeti jelentést kellett fordítani angolra). Az érintettek közül három ajánlatot is tett, kettő eredeti címpéldány, illetve egyesületi tagság bemutatása hiányá-

24 Dr. Takács Péter (MDF), 1997. május 6., Országgyűlési Napló.

25 Dr. Karcsey Sándor (KDNP), 1990. október 30., Országgyűlési Napló.

26 Dr. Répássy Róbert (Fidesz), 2003. április 14., Országgyűlési Napló.

ban nem került bevonásra a versenybe, tehát kizárták a versenyből. A nyertes ajánlat ugyanakkor mind a három beadott ajánlat közül a legkedvezőbb volt.”²⁷

Az igazságügyi tárca vezetőjének már 1992-ben feltették a kérdést a parlamentben: Meddig tart az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda monopóliumhelyzete? „Mindannyiunk előtt ismert, hogy az elmúlt években jelentősen megnövekedett hazánkban az idegenforgalom, nőtt a külföldi tőke részvétele a gazdaságban, nagyszámú menekült, munkavállaló, letelepedni szándékozó érkezett hazánkba. A külföldi állampolgároknak egyre több elintézendő ügye keletkezett különböző szerveknél. Abban az esetben is el kell juttatni a fordítást az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodához, ha azt megfelelő nyelvtudással, illetve képesítéssel rendelkező személy már helyben elvégezte. Az iroda látja el a fordítást és a hitelesítést az egész országban, így gyakran hetek, hónapok alatt intéződnék el az ügyek. Ez a felmerülő költségek viselése mellett nem kevés bosszúságot okoz az ügyfeleknek. Mi teszi szükségessé ezt az eljárást? A hatályos jogszabályi előírás, a 24/1986-os minisztertanácsi rendelet és a 7/1986-os miniszteri rendelet alapozza meg az iroda kizárólagos feladatkörét az alábbi esetekben: idegen nyelvű szövegnek magyar vagy más idegen nyelvre való hiteles fordítása, más által készített fordítás hitelesítése idegen nyelvű iratról hiteles másolat készítése. Érdekes módon az 1990. évi módosítás egy kivételt enged meg, mely szerint a cégkivonat hiteles fordítására a szakfordítói, valamint a szakfordítói lektori képesítéssel rendelkezők is jogosultak. Úgy vélem, a fordításhitelesítés szervezetének korszerűsítése elkerülhetetlen, és felmerülhet más tevékenységekhez – például ügyvédekhez, közjegyzőkhöz hasonlóan – a szabályozás felülvizsgálatának igénye, a szükségtelen kööttségek feloldása.”²⁸ Vagyis tervezik ezt, várhatóan mikor szüntetik meg a monopóliumhelyzetét, privatizálják, vagy sem?

A tárcavezető tömör választ adott:

„Sajnálom, hogy nagyon rövid időt tudunk csak ennek a – valószínűleg első ízben a parlament elé kerülő – nagy múltú cégnek, intézménynek a sorsára szánni. Hadd mondjam el előljáróban, hogy 123 évvel ezelőtt került sor a Magyar Királyi Miniszterelnökség keretében a Központi Fordító Osztály felállítására. Tulajdonképpen ennek a jogutódja az ön által említett, kicsit pontosításra szoruló ügykörrel rendelkező Országos Fordító Iroda. A pontosítás, ami a hivatkozott jogszabályt illeti: mindig a hiteles fordításról van szó, illetőleg a fordításhitelesítésről, valamint hiteles másolatok készítéséről. Így tehát az OFI-nak valamennyi tevékenysége jelenleg is a hiteles, a közhiteles fordítás elvéből kiindulva, pillanatnyilag igen fontos állami, hogy úgy mondjam, jogalkalmazói prioritások alapján áll fenn. Ezt én így nem mondanám egyértelműen monopóliumnak. Ez olyan fontos érdek, amelynek a fenntartásához, szakszerű lebonyolításához, lényegesebb érdek fűződik, amely az ügyfelek számára kétségtelenül kedvezőtlen megközelítést és a budapesti központtal kapcsolatos hozzáférhetőséget jelent. Ettől függetlenül napirenden tartja a minisztérium az irodával kapcsolatos teendők felülvizsgálatát: mely ügykör az, amelyben okvetlenül szükséges a hiteles fordítás állami érdekből történő biztosítása. Hadd mondjam el, hogy rosszak a tapasztalataink a nemrégben

27 Kiss Péter miniszter, 2003. április 14., Országgyűlési Napló.

28 Mádi László (Fidesz), 1992. február 18., Országgyűlési Napló.

önkormányzati hatáskörbe került szakfordítói és tolmácsigazolványok képezésével kapcsolatos helyzetről. Sajnos az ön által hivatkozott egyszerűsítést a szakmai képzettségre vonatkozó kicsit nagyvonalú engedélyezési eljárás nem támasztja alá. Meg kell mondanom például azt, hogy középfokú nyelvvizsgálóval szakfordítói, illetve szakfordító lektori igazolványt adnak ki. Én azt hiszem, hogy ez képtelenség. [...] A közeljövőben Szegeden kíván az OFI irodát nyitni, felismerve azt az igényt, és Szegeden látva biztosítva azt a személyi feltételt, amely az elvárható magas szintű és szakszerű fordítást biztosítja. Amennyire tudunk, igyekszünk a többi vidéki elvárásnak is megfelelni. A monopolhelyezettel kapcsolatban azt tudom mondani, hogy nem a monopolhelyzetnek a szokásos pejoratív értelméről van szó, hanem egy állami feladat ellátásához nélkülözhetetlen, magas szintű szakmai és nem annyira bürokratikus kontroll alatt tartott tevékenységről. Ezért a privatizáció nem a jövő.”²⁹

A változások ütemét lassúnak ítélte egy másik képviselő is:

„Hogyan kívánja szabályozni a tárca a szakfordítás és tolmácsolás kérdésköreit az Európai Unióhoz való csatlakozás előkészítési folyamatában?”³⁰ Még 1986-ban megjelent egy MT-rendelet a szakfordításról és tolmácsolásról, majd ezzel kapcsolatosan egy IM- és MM-rendelet a képezések megszerzésének feltételeiről. Úgy tűnik tehát, hogy a törvényi szabályozás létezik és van, ugyanakkor az 1986. évi szabályozás egy teljesen más gazdasági környezetben készült. Azóta a vállalkozások szabadsága, egyéni vállalkozók sokaságának megjelenése azt jelenti, hogy megérett az idő egy átfogó és a jelenlegi gazdasági körülményekhez jobban igazodó szabályozásra. Ma ugyan az ELTE-n folyik ilyen jellegű képzés, és szabályozott a bizonyítványok megszerzésének a módja, a tolmácsigazolványokat, az 1986. évi rendelkezések pontatlan értelmezése miatt, gyakran ügyintézők adják ki, működési engedélyeket, végzettségtől teljesen függetlenül. Várható-e a szakfordítás és a tolmácsolás átfogó újbóli szabályozása, az európai közeledés, várható-e, hogy a fordítás és a tolmácsolás valóban elismert és nyilvántartott szakma lesz? [...] Talán szükséges lenne egy szakfordítói vagy hiteles fordítókamarának a létrehozása, amely közérdekű funkciókat tudna ellátni, esetleg igazgatási feladatokkal is meg lehetne bízni, és bizonyos értelemben felügyeleti jogkört is át tudna vállalni az államtól.”

Az államtitkár válaszában jelezte, hogy a rendeleteket az előző években többször is módosították. Ezek meghatározzák, hogy szakfordítást és tolmácsolást ki milyen feltételekkel, képezéssel és hatósági ellenőrzéssel végezhet munkaviszonyban, illetve díjazás ellenében hivatásszerűen. Az OFFI státusza is e szabályozáson alapul. Hiteles fordítást, fordításhitelesítést, valamint idegen nyelvű hiteles másolatot – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – csak ez az iroda készíthet. Jogharmonizációs szempontból a két rendelet nem vet fel aggályokat. Mindazonáltal, az OFFI-nak biztosított kizárólagos jogok tárgyában nem kerülhető el a fordításhitelesítés szabályozásának további felülvizsgálata, és a felvetett kérdésekben lépni kell. A tárca csak akkor tudja támogatni a kamara gon-

29 Dr. Balsai István miniszter, 1992. február 18., Országgyűlési Napló.

30 Szöllősi Istvánné (MSZP), 1997. szeptember 9., Országgyűlési Napló.

dolatát, ha valóban olyan közfeladatokat látna el, amelyek indokolttá teszik létrehozását.³¹

Szent Jeromoshoz, a fordítók védőszentjéhez fűződik a Vulgata, ő fordította le hébernyelv-ismerete alapján az Ótestamentumot latin nyelvre. A teljes fordítás azonban tartalmazott egy híressé vált hibát, miszerint Mózes, amikor visszatért a Sínai-hegyről, a feje ragyogott, amit tévesen úgy fordított, hogy a fejéből szarvak nőttek ki. Ezért sok festmény és szobor ábrázolja Mózeset szarvakkal. Lám, még a jeles szakemberek is tévedhetnek, és ez nemcsak a képzőművészetben, de a jogalkotásban is komoly következményekkel járhat. Szerencsére a kodifikáció csapatmunkát és nyilvánosságot igényel, a magányos jogalkotó nem ismert, csak az aszkéta fordító vagy a festőzseni.

31 Dr. Avarkeszi Dezső államtitkár, 1997. szeptember 9., Országgyűlési Napló.